

SISÄLLYS

MONIMUTKAINEN VESIREITTI	9
VÄLIVÄYLÄN SYNTY	11
Ensin tuli koivu ja sitten ihminen	12
Suuriruhtinaskunnan ruoppaustöitä	12
Uittoreitti jo 1700-luvulta lähtien	14
VÄLIVÄYLÄN ISÄNNÄT	15
Norjalaiset tulivat Kotkaan	15
Karjalan leivän isät	18
Vaatimaton serkku	18
Metsämies Fald	19
Tekniikkanero Nielsen	21
Päätäväinen johtaja	22
Puutavarayhtiö W. Gutzeit & Co – Enso-Gutzeit Oy	24
RUTOLAN ALUE	27
Rovonlahdesta Myllylammelle	27
Saimaalta Myllylammelle kulkevia aluksia	27
Ylivientilaitos	32
Pitkäaikainen piiriesimies Jaakko Vuori	36
Koululainen kesätöissä	36
Rutolan saha	41
Lapatonniemen ensimmäinen saha	42
Lapatonniemen toinen saha	43
Rutolan työläiskylä	44
RÄNNIT JA KÄRENLAMPI	47
Vaihtoehto lukiolle	49
LUUMÄEN-VALKEALAN UITTOVÄYLÄ	53
JÄNGYNJÄRVELLÄ VARPATTIIN	55
Ola – pitkäikäinen tukkilaiva	56
Jänkö kotijärvellään	59
Ainutlaatuiset puulaatikot	60
Risto oli viimeinen varppaaja	62
JÄNGYNSUUSTA HUOPAISIIN	63
Ylä-Kivijärven laivat	64

s/s Wäinölä	64
s/s Immola	66
HUOPAISENVIRTA	69
Laivapojasta uittopiiriin työnjohtajaksi	70
Tuulet voimansa näyttää	72
Kokeneet ja aloittelevat uittomiehet	73
Suoknuutin serkukset kelumoottoireissa	74
ALA-KIVIJÄRVELLÄ	77
Jyllet	79
Pimpsipoikana	79
Salmisillalla	83
Aino	84
Huhtiniemen laivamiehet	85
Jaakko, Kalle ja Oskari	88
M/s Jaakko	88
m/ s Kalle	90
LAKKALASSA	91
Tuulet toiveita täyttää	92
Lakanvirta, Lakankoski, Lakanjärvi, Hakorisunkoski	93
KANNUSKOSKELLA	95
Kannuskosken teollisuuskylä	96
Pato, vonka ja tehtaanränni	100
Urheilijapoika vonkamiehenä	102
Ruokojärven kolme Kyykoskea	105
KOSKIEN KOHINAA	109
Taikinakoskelta Tirva-laivassa	111
Tirva – keskuspaikka	113
Palmbergien aika Tirvan tehtailla	114
Enso-Gutzeitin aika	116
Eloisa tehdasyhdyskunta	117
Koskien keskellä	117
Virta vie ja otvat hoitaa	118
KIURINVIRRALLE	121
Tirvajärven kulkijat Sievä ja Eino	121
Kiurinvirta, Risto, rölli ja Pekka	124
Mestaritukkilainen ja kettuneuvos	126

AUVOSISTA KOSKELAAN.....	127
Hakamiehiä koskella	128
Varppaaja Rapu ja höyryhinaaja Väinölä	128
Pyöräileva laivaemäntä	132
KOSKELA – JOKELA	137
Koskelankoski–Karhulajärvi–Jyrääkoski.....	137
Ylä- ja alalaskun porukat.....	139
Käyrälampi ja Käyräjoki	141
JOKELA – LAPPALA	145
Jokelassa.....	147
Yli Lappalajärven	148
HARJUNJOELLA	151
Työnjohtoa ja kokeneita uittomiehiä	152
Harjunjoesta Kymijokeen	153
Uittotöistä metsäammattilaiseksi	153
VÄYLÄN VARRELLA	157
Palkanmaksukiertue.....	158
Miljoonakahvit	161
VÄYLÄ HILJENEE	163
Hännänajo ja rannankero	164
Telakointi ja lopettajaiset	165
Väylän kunnostusta	167
KEVÄT TULEE – TERVA TUOKSUU.....	169
Purouitot	170
Puutavaran vieritys eli järveenpano	172
NAISIA UITTOTÖISSÄ.....	175
SOTIEN AIKANA	181
Maa pysähtyi ja jakautui	182
Punainen aika.....	183
Valkoinen aika	185
Saksalaisia sotilaita Saarennossa	186
Sotilaita ja pommituksia	187
Vankileiri ja sotilasapteekki	189
Jokelan pommit ja desantit	190
Salpalinja.....	191

Kotirintaman työvelvolliset	192
Monenlaisia kulkijoita	196
Joulujuhla, työvelvollisia ja evakoita	197
Palopommeja ja valonheittäjiä	199
VÄLIVÄYLÄN LAPSET	201
Otvaa pitkin kouluun	205
VIIMEINEN LAUTTA MENI	209
TUKKILAISKISAT	213
Tukkilaiskisojen tuloksia	216
Väliväylän II tukkilaiskisat Tirvalla vuonna 1951	216
Karhusaaren tukkilaiskisat 1952	217
Kymenlaakson tukkilaiskisat Kymissä 1953	217
Etelä-Saimaan tukkilaiskisat Vuoksen satamassa 1954	218
Kymenlaakson tukkilaiskisat Koriolla 1955	219
Partakosken tukkilaiskisat 1957	220
Karhusaaren tukkilaiskisat 1957	221
LIITTEET	223
Liite 1: Lauttaussääntö Luumäen-Valkealan Uittoväylässä	223
Liite 2: Uittosanastoa	226
Liite 3: Lähteet	232
Liite 4: Alusluettelo	235

Kekonsalmesta Rutolaan sekä mahdollisuuksien mukaan myös lauttojen haku Puumalasta tai jopa Savonlinnasta saakka. Aino osoittautui liian pieneksi tuuliselle Saimaalle ja se siirrettiin Väliväylään Ala-Kivijärvelle vuonna 1908.

Aino-laiva varppasi Saimaalla vuodet 1893–1907.

HÖYRYVARPPAUSPONTTOONI s/s MYLLYLAMPI: Nielsenin kehittelemä puurunkoinen höyryponttoni s/s Myllylampi ra-

Myllylammen alustiedot

Pituus 9,00 m
leveys 3,45 m
konetehto 6 ihv

Rakennettu Kotkan
Rauta Oy:ssä
2-koneen teho (1912) 19 ihv

Myllylampi-saksa. Kuva Liisa Seppälän kokoelmista.

Hovinsaaren alustiedot

Pituus 13,75 m

leveys 3,70 m

konetehto 52,8 ihv

kennettiin vuonna 1910 kuljettamaan ensin pyräitä ja vuodesta 1949 lähtien nippuja Telataipaleen ja Myllylammen välille. Nippukuljetuksessa alus pärjäsi yhden henkilön miehityksellä. 1940-luvulla konemiehenä oli Väinö Kuukka.

Höyryponttooneita kulki Väliväylällä parhaimpina aikoina yhteensä 14 kpl. Jängynjärvellä niitä kutsuttiin saksoiksi, Valkealassa nimi oli rölli ja Luumäen alueella röllä. Alus toimi maantielossin tapaan ja sen voiman lähteenä oli höyrykattila ja -kone. Se oli valmistettu puusta, saumat rivetty ja pietty sekä koko alus tervattu. Laatikon muotoisen ja tasapohjaisen aluksen höyrykattilan ja koneen päälle oli rakennettu katos. Katolla törrötti savupiippu. Muutamassa röllissä oli höyrypillikin, jolla vihelletäessä ääni kuului kilometrin päähän. Aluksessa ei ollut peräsintä, potkuria eikä vesiratasta. Se kulki rannalle kiinnitettyä teräsvaijeria pitkin.

HOVINSAARI: Venäjän valtion moottorikraatteri S.8. jäi vuonna 1918 Suomenlinnaan ja siirtyi Sotasaalis-Keskusosaston omistukseen. Gutzeit-yhtiö osti sen vuonna 1919. Alus muutettiin Hovinsaari-nimiseksi hinaajaksi Laitaatsillan konepajal-

Hovinsaari-alus. Kuva Pekka Siirpään kokoelmista.

Kesällä vuonna 1899 nostolaitteen höyrykattila rikkoutui ja insinööri Nielsen korjasi sen. Myöhemmin laitteiden kunnossapitoa varten palkattiin kone-mestari. Antti Krongvist siirtyi Rutolan sahalta apusahurin tehtävistä kone-mestariksi vuonna 1908 ja hoiti tointa lähes 40 vuotta. Vuonna 1931 piiriesi-mies Harjunen kertoi Suomen Puun toimittajalle, ettei Nielsenin koneita ole tarvinnut uusia. Ne ovat olleet kestävätkä ja tarkoituksenmukaiset heti alussa ja ovat sitä edelleenkin.

Jouko Suonia oli pari kesää iltalöysin konemiehenä. Tunnin välein kone-mies lisäsi $\frac{1}{4}$ kierroksen vaseliinia koneeseen. Vaseliinikuppien piti olla aina täynnä. Aukusti Saikko ja myöhemmin Bruno Suhonen olivat koneenhoita-jina päivälöyissä, jolloin käytettiin kahta transporttia. Vesipumppuja vartioi oma mies. Pumput kävivät jatkuvasti, ja jos tukit loppuivat, laitettiin vain luu-kut kiinni. Rutolan asukkaiden unilaulua olikin yli yön jatkuva pumppujen yk-sitoikkoinen humina.

Tukit nousevat kiikkusillalta vetomiehille. Kuva Liisa Seppälän kokoelmista.

Kouluvuosi alkoi kääntyä niin pitkälle kevääseen, että lumet olivat jo sulaneet ja jäät tekivät lähtöään. Jotain oli tehtävä. Puhelimen kampi ja numero sekä puhelu lauttauspäällikölle, ja asia oli selvä. Maanantaina töihin. Eroamispäätökseni koulusta oli tosi. Ehkä tämä oli minun onneni, sillä koulun loppuun käyneet kaverit nukkuvat järjestään kiviaidan takana, koska sodissamme olivat reservinupseerit kuumaa ja kysytyä tavaraa.

”Virta vie ja otva ohjaa, mutta hei pojat, puita Kotkaan”, sanottiin väylän varrella.

Tässä sitä oltiin puoshaka kourassa tukkeja soljuttelemassa kohti etelää. Koulu jäi, hieman haikeallekin tuntui, mutta tunne katosi pian. Elämä täällä oli monin verroin rikkaampaa, ihmisläheistä ja olinhan minä aloittanut kokemusten koulun, joskin oppirahat olivat vielä maksamatta. Ja parempi olikin, etten vielä osannut aavistaa tulevien lukukausimaksujen hintaa, eikä se vieläkään ole loppusumman kanssa täsmännyt.

Viisi markkaa tunnilta maksoi Gutzeit ja pitkän, 9-tuntisen ja ylikin työpäivän päälle, se oli makea raha tilipäivinä, ellei kottitili kasvanut ruuhkaa.

Täällä tunsin nuorukainen elävänsä. Työ oli mieluista ja sopivien tuulien ja runsaan veden aikana jopa lekottelemista. Mutta varjele vastatuulella. Silloin sai keluvuorolla kiskoa lauttaa kynnet mustana, tuuma kerrallaan. Tuuma kerrallaan keinui puomin kettinki kireänä. Voimia se kasvatti ja sisua, sillä luonto ei antanut periksi avunpyynnöille. Näin minä lunastin paikan toisten uittomiesten joukossa. Pontikkaa ja pirtua loppoaikana, kun istuttiin korttiringissä tai lätkittiin sitä nokisen saunan nurkassa.

”Katso poika, tyttöjä komioita kuin mitkä”, kehoitettiin. Mutta minä olin ujo, ehtiihän heitä.

Uitto oli mitä parhainta työtä. Aamuaurinko nousee, ei vielä porottaen vaan pehmeästi lämmittäen. Lintuset tirsuttelevat rantamalla ja sudenkorennot päristelevät, vesi solisee, tekee pyörteitä ja ukonsilmiä, laine ajaa toistaan ja päätyy raukeana suvantoon, missä roiskauttaa vettä hauki. Puut uivat, suuremmat tönivät toisia ja pienemmät puikahtelevat lomitse. Kaikille yhteistä on kova kiire sahojen pureviin sirkkeleihin. Jos on hiki, hyppää uimaan. Janoosi kulauta lähteen kylmää, hopean kirkasta vettä.

Siinä sitten ruokarupeamalla kokoontuvat lähimmät yhteen eväilleen. Kenellä on, kenellä ei. Joku tyytyy tupakkaan ja kaljapulloon, jälkiruuksi kulaus siitä toisesta pullosta. Joku sivelee vielä sianpinnan päällekin voita, että katsokaa tätä riittää. Syönnin päälle ristii Koipis-Jukka kätensä,

kääntyy yläjuoksulle päin ja kiittää nöyrästi: ”Gytzeit”. Silloin toiset ovat hiljaa ja totisia.

Siellä minä tutustuin ”Vonkajuoppoon”. Tämä oli aikoinaan saapunut metsäsavotoita kierrelleen jostain Suomussalmen seuduilta. Sellainen rentoverinen kuin Pentti Haanpään kirjan sivuilta leikattu jätkä. Ikää emme tiedäneet, eikä hän itse sitä sanonut, lienee siinä kahtapuolta kolmeakymmentä ollut. Vaatteet päällä, ei reppua vastuksina, eikä kukaan koskaan nähnyt hänen syövän eväitään. Pilsneriä ja pontikkaa, siinä eväät, mutta silti sitkeälihainen ja vahvat luut. Ensimmäisenä hän oli ruuhkan niskassa ja varmasti suma aukesi. Ensimmäisenä oli myös venttiä vetämässä. Jos rahat menetti, niin nukkui kuin karhu vapaa-ajat seuraavaan kasöörin kierrokseen asti. Tanssipaikoilla hän oli pitelemätön kaveri, eikä tytöistä ollut puutetta, runsaudenpula pikemminkin. Jotain ihmeellistä hänessä oli, mihin tytöt ihastuivat. Ehkä maailmanrannan koulussa hankittu ja hiottu puhetaito, millä hän puhui jauhot suuhun meitäkin, mieheltä kuin mieheltä

Poika keluveneessä. Kuva Liisa Seppälän kokoelmista.

Jaakko lasketaan veteen Salmenkylän laivarannassa. Kuva Liisa Seppälän kokoelmista.

Laivassa ei ollut valoja. Sumu oli pahempi kuin tuulet ja pimeys. Kerran Kalevi huomasi, että suunta oli hävinnyt sumussa ja hän oli palannut lähtöpaikkaan. Reitin varrella saattoi ihailia jylhiä maisemia. Joskus laivan edestä ui hirvi saarta kohti.

Kalervo Laari oli aivan uiton lopulla, vuonna 1963, nuorempana tukkimiehenä Jaakossa. Veijo Salmi oli toisena tuk-

Jaakon kapteeneita

Ala-Kivijärvellä olivat
kippareina mm.

Sulo Salmi

Jalmari Töyry ja

Kalevi Simola

Miehet Kallen kannella, vas. Lauri Immonen, Hemmi Kujala, Heikki Salmi, Timo Vanhalakka, Oiva Salmi, Tauno Salmi, Erkki Immonen ja Markku Kainulainen. Kuva Kannuskosken marttojen kokoelmista.

KOSKELA – JOKELA

KOSKELANKOSKI–KARHULAJÄRVI–JYRÄÄNKOSKI

Kuuletko järveltä haitarin, pojat ne komiasti soittaa...

Usein Väinölä-laivalta kantautui vettä pitkin haitarin tai mandolinin soitto ennen Koskelaa. Siellä lautta avattiin ja puut laskettiin pientä koskea pitkin

Haukkajärvi purkaa vetensä Koskelankosken kautta Karhulajärveen. Koskelankoski eli Matalakoski on noin 200 metriä pitkä ja sen putouskorkeus on 0,64 metriä. Kivillä täytetyt tukkiarkut jättivät koskeen vain 10 metrin levyisen vapaan väylän. Luoteisrannalla oli vanha, rappeutunut mylly ja kosken yli johti yksinkertainen maantiesilta. Reitti jatkuu noin 2 km:n pituisesta Karhulajärvestä lounaaseen kohti Jyräänkoskea. Jyräänkoski on 100 metrin pituinen, putouskorkeus on 2,27 metriä. Kosken luoteisrannalla oli mylly, johon kuului 6 metrin levyinen ränni. Vastakkaista rantaa pitkin kulki kosken suuntainen metrin levyinen uittoränni. Uitto- ja myllyrännin välillä oli vapaita vedenpintaa kolmen metrin leveydeltä.

Eino ja Esa Mikkola korjaustöissä Tirvalla. Kuva: Esa Mikkola.

Kukin porukka piti syksyisin omanlaisia ja omakustanteisia lopettajaisia. Aamulla piti huokaista, että perkule, kun tämä synnyinmaa on synkkä.

Uittopiirien työnjohtajat jakoivat maanomistajille ns. rantarahaa korvauksena uiton aiheuttamasta haitasta. Jokelassa kyläläiset kokoontuivat sian tappamisen jälkeen uittotalolle syömään tappajaiskeittoja.

VÄYLÄN KUNNOSTUSTA

Monet uittomiehet tekivät talvisin metsätöitä, kaatoivat ja kuorivat puuta, joita ajettiin rannoille odottamaan kevättä. Vakituksessa työsuhteessa olevat työnjohtajat ja laivapäällystö olivat osto- ja mittauksissa tai hoitelivat hakkuita ja kuljetuksia. Jokunen mies teki töitä uittoväylien parannustöitä. Pollareita kierrettiin jokien ja järvien pohjaan ja puomeja kiinnitettiin pollareihin. Pollarit tehtiin tukeista, joiden päähän vestettiin kierteet. Kun tukki pantiin pystyyn ja alettiin pyörittää, kierteet vetivät sitä kiinni pohjaan. Ohjauseinien mahdollisia vaurioita korjattiin ja seiniä uusittiin.

Seuraavalle uittokaudelle tehtiin alusten käyttöön halkoja. Väylän varrella oli halkolaaneja kuin autoille huoltoasemia.

Työnantaja kurssitti moottorimiehiä talviaikaan ja mm. Savonlinnassa oli dieselkursseja.

TUKKILAISKISAT

Uittoyhdistykset alkoivat pitää tukkilaiskisoja 1950-luvulla. Tukki-laistaitoja tarvittiin työssä, joten niitä myös testattiin kisoissa periaatteella ”Kuka meistä on suurin”. Tukkipojat olivat vastine lännensankareille ja kisat olivat sekä urheilua että kansanperinnettä. Yleisö viihtyi ja kilpailijat panivat parastaan.

Etelä-Karjalan ja Kymenlaakson mestareita valittiin lähes vuosittain ja Tirvalla pidettiin kilpailuja. Suomen mestaruuskisoissa käytiin muutamana vuotena. Ihan kirkkaimpia mitaleja ei saatu, mutta Juankosken kisoissa lähelle kärkeä sijoittuivat Unto Nyysösen ja Viljam Punkkinen.

Mukana olleiden muistoihin jäi parhaiten paluumatkalta Unto Nyysösen junaan tulo. Hän melkein myöhästyi. Oli yö ja vaunujen ovet olivat jo lukossa. Unto oli yltäpäältä nokinen, kun hän lopulta tavoitti matkaseurueensa, koska joutui viimeiseen vaunuun hypättyään tulemaan paikoilleen kattojen kautta.

Vuonna 1950 pidettiin komeat tukkilaiskiset Tirvalla:

Juhannuspäivänä pidettiin Välväylän ensimmäiset tukkilaiskiset Tirvalla. Osanottajia oli yhtiön uittomiehiä pitkin väylää. Kilpailut olivat paitsi mieskohtaiset myös työnjohtajapiirien väliset joukkuekilpailut, joihin oli yhtiön puolesta lahjoitettu tukkilaisaiheinen kiertopalkinto. Kiso-

ponni syväys, syvä vesi. Sanottiin ”meni ponnaan”, jos jokin asia epäonnistui

pontuu ponttoo, pitkistä tukeista, mieluiten hongista tehty 100–120 m²:n suuruinen lautta, jota käytettiin mies- tai hevosvoimin tukkilauttojen kuljettamiseen.

poukama lahden tapainen joen laajentuma

propsi pinotavarapölkky esim. kaivospuu

puomi yksittäinen, molemmista päistään rei’itetty pitkä tukki, joita yhteen sidottuina käytettiin lauttojen ympäröimiseen tai puiden kulun ohjaamiseen; *ohjepuomi*: kiinteä, hiukan lomittainen puomitus, jota pitkin voi kävellä; *vastuu-puomi*: vaadittavasta lujudesta riippuen rakenteeltaan vaihteleva puomi puiden väylälle pystyttämistä ja kokoamista varten; *ympäryspuomi*: lautan ympärillä käytettävä puomi

puomikaira 2,5–3 tuuman kaira puomisilmien tekemistä varten

puomilitka ympäröimä tukkien siirtoa varten

puro pisimpiä pölkkyjä kapeampi vesistönsa, jossa uittaminen on mahdollista vain tulvan aikana. Vesilain mukaan puron keskivirtaama on alle kaksi kuutiometriä vettä sekunnissa

pylkkäri, pölö kekkapää, uppotukki, jonka toinen pää on vielä veden pinnalla

pyräs puomien ympäröimä tukkilautta

pystytuuli tyven, tyyni sää

pyörre putouksen alla oleva syvätkö paikka, jossa on virtaus ja sen mukana puut pyörivät

päällikkö kippari, laivan päällikkö, toimii koko laivan esimiehenä

pölkky pöllin ja tukin yleisnimitys

R

rampa vettynyt, huonosti uiva, uppoamaisillaan oleva puu

rannankeruu rannoille jääneiden, esim. pyrästä karanneiden puiden keruu

rantaraha uittajan maksama vahingonkorvaus

uittovesistön varren maanomistajille esim. tulvavahingoista tai rannalle ajautuneista puunjätteistä

raudanheitto varppaajan ankkurin ja vaijerin vienti

rautakelu keluveneen hammasratavälitteinen veivistä pyöritettävä kela eli vintturi

rinkilautta ks. pyräs

ristikko/taapeli ristikkäisinä kerroksina tehty puupino. Alempiin kerroksiin laitettiin isoimmat puut

rivetä liitos tai sidos riveää, kun se luistaa eli antaa perään

riveys puisen aluksen saumojen tiivistäminen

rokuli vastatuulen tms. ulkoisen syyn työnteolle aiheuttama keskeytys

routa maan jäätynyt pintakerros

ruori, ruoteli aluksen peräsin

ruuhi tavallisimmin laudoista tehty, tasapohjainen vene

ruuhka yhteenajautuneet ja kiinnijuuttuneet tukit; väylään takertunut puuerä, mikä tukkii väylän

ränni sekä erottelukujasta että uittoruuhesta käytetty nimitys

S

saappain saappaani, sampaani, kaksi tai useampia honkia rinnakkain. Laudoitettu käytävä, jolla tukkilaiset työskentelevät syöttäessään tukkeja uittoruuhkeen, pato- tai silta-aukkoon. Hyvä saapastella!

saappainmies työskentelee kävelysillalla

sahatukki sahattavaksi tarkoitettu mänty- tai kuusitukki

saittaustolppa vaijerin pitsausväline

sakkeli ruuvisakkeli, metallinen liitin, u:n muotoinen väline esim. silmukoidun teräsköyden yhdistämiseksi ankkuriin

saparo kierrejousen muotoinen teräslangan päät-